

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเพื่อศึกษาถึง อาชีพการทอผ้าที่เฒ่าของชนเผ่ากะเหรี่ยง บ้านพระบาทห้วยต้ม อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร แนวคิดทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการกำหนดกรอบในการศึกษาดังนี้

1. ความรู้เกี่ยวกับชนเผ่ากะเหรี่ยง
2. การทอผ้า
3. ปัญหาและความเปลี่ยนแปลงของการทอผ้า

ความรู้เกี่ยวกับชนเผ่ากะเหรี่ยง

ลักษณะทั่วไปของชนเผ่ากะเหรี่ยง

ชาวกะเหรี่ยงอยู่ในตระกูลธิเบต-พม่า นักประวัติศาสตร์สันนิษฐานว่าเดิมชาวกะเหรี่ยงอาศัยอยู่ในดินแดนด้านตะวันออกของธิเบต แล้วอพยพเข้ามาตั้งอาณาจักรอยู่ในจีน ชาวจีนเรียกชนชาติใจว ภายหลังถูกจีนรุกรานจึงหนีลงมาอยู่ตามลำน้ำแยงซี ปะทะกับชนชาติไทยจึงถอยร่นลงมาอยู่ตามลำแม่น้ำโขงและสาละวินในเขตพม่าแล้วเคลื่อนย้ายลงมาอยู่ตอนใต้ มีรัฐเป็นของตนเอง 2 รัฐ คือ กะยา เป็นดินแดนของกะเหรี่ยงแดง รัฐกอดูแล เป็นที่อยู่ของกะเหรี่ยงขาว (พวงผกา คุโรวาท, 2535, หน้า 237) คนไทยโดยทั่วไปในภาคกลางเรียกชาวเขาเผ่านี้ว่า กะเหรี่ยง พม่าเรียกว่า กะยีน (Kayin) ส่วนคนพื้นเมืองในภาคเหนือและพวกไทยใหญ่เรียกว่า ยาง ส่วนชาวยุโรปเรียกว่า Karen (จัตถภัย บุรุษพัฒน์, 2518, หน้า 74) ชาวกะเหรี่ยงส่วนใหญ่มีลักษณะสีผิวที่แตกต่างกันตั้งแต่เหลืองไปจนถึงสีน้ำตาลคล้ำ หน้าแบน มีโหนกแก้ม ตาหยีเล็กน้อย จมูกโค้งมีสัน ผมหยาบตรงค่อนข้างหยยาบ ไว้เคราทั้งชายและหญิงชอบสูบบุกลี้นยาสูบและดื่มสุราเป็นบางครั้งในงานรื่นเริงต่าง ๆ หมู่บ้านที่อยู่อาศัยมีขนาดโดยเฉลี่ยประมาณ 25 หลังคาเรือน ตั้งอยู่ในพื้นที่ลุ่มกระทะ ล้อมด้วยเนินเขา หรือที่ราบระหว่างหุบเขาที่สามารถไปยังแหล่งน้ำได้สะดวก บ้านมักปลูกไผ่ล้อมกัน แต่ไม่ปลูกเรียงแถวตรง เนื่องจากสภาพพื้นที่ ระหว่างบ้านแต่ละหลังจะมีสวนเล็ก ๆ ไว้สำหรับปลูกกล้วย มะละกอ ขนุน และพืชอื่น ๆ ลักษณะตัวบ้านจะไม่ค่อยแข็งแรงนัก โครงบ้านสร้างขึ้นโดยใช้ไม้ไผ่และหญ้าคา ยกพื้นสูงจากพื้นดินด้วยเสาไม้สูงประมาณ 1 เมตร แต่ละบ้านจะมีขี้วัวปลูกค้ำหาก และสัตว์เลี้ยง

มักเลี้ยงโดยการปล่อยตามธรรมชาติ (พวงผกา คุโรวาท, 2535, หน้า 237)

ชนเผ่ากะเหรี่ยงมีการแบ่งเผ่าโดยใช้ลักษณะของเสื้อผ้าและการแต่งกายตามแนวคิดของ พวงผกา คุโรวาท (2535, หน้า 160-162) เป็น 4 เผ่าดังนี้

1. กะเหรี่ยงสะกอ ผู้ชายจะสวมกางเกงขาสั้นสีดำ และเสื้อชุดทรงกระสอบหลวมๆ ไม่มี แขน เป็นเสื้อตัวตรง เย็บติดเข้าด้วยกัน เว้นช่องสี่เหลี่ยมและแขนสองข้างไว้ ตัวเสื้อยาวแค่ครึ่งขา บางคนสวมเสื้อเชิ้ตสีขาว แล้วทับด้วยเสื้อชุดสีแดง ผู้ชายบางคนสวมเสื้อชุดสีดำ แต่ทุกคนต้องมีเสื้อชุด สีแดงเตรียมไว้เสมอ สำหรับผู้หญิงสาวทุกคนจะสวมชุดทรงกระสอบยาวสีขาวถึงข้อเท้า บางชุดทอ เป็นเส้นสีแดงเล็ก ๆ รอบสะโพกและกลางขา แขนสั้นผ่าคอเป็นรูปสามเหลี่ยม หมวกสวมอย่างหลัง พันทวยรอบด้วยเส้นด้ายถักสีแดง หรือโพกด้วยผ้าสีขาว เจาะรูหู ส่วนผู้หญิงที่แต่งงานแล้วสวม เสื้อสั้นลงมาถึงข้อเท้า สตรีสวมเข็ม ตรงครึ่งอกล่างเย็บด้วยเส้นด้ายกับลูกเดือยหินสีขาวเป็นรูปตาราง หมากรุก หรือเป็นจุดสีขาว แต่บางกลุ่มก็ทอขวงเอวแล้วทอจกดอกแยกสีผสมเข้าไป

2. กะเหรี่ยงโปว์ ผู้ชายปกติสวมเสื้อสีดำ ถ้ามีงานพิธีใช้สีแดงตัดด้วยเส้นสีขาว บางคน ใช้สีขาวมีลายสีแดง ๆ ยาวลงไปครึ่งขา สวมกางเกงสีดำ แบบกางเกงจีนแต่กว้างกันหย่อน สำหรับ ผู้หญิงสาวจะมีแถบผ้าสีแดงกว้างประมาณ 1 คืบ ปิดคอครอบลำตัวตอนหน้าอก และชายผ้าข้างล่าง ปีกตลอดลายสีแดง ได้แขนเสื้อจะสั้น มีผ้าสีดำเป็นปกอกแขนยาวถึงข้อมือ มีหวายกลม ๆ คาดเป็น ตอน ๆ นอกจากนั้นยังมีปกอกโลหะซ้อนกันจากข้อมือถึงข้อศอกหลายชั้น

3. กะเหรี่ยงบว ผู้หญิงจะสวมชุดสีดำและสีแดง มีผ้าสีขาวพันรอบเอวแล้วห้อยชายยาว ลงมาด้านหน้าเป็นสองแฉก มีผ้าผืนใหญ่คลุมไหล่ คลุมผม บางทีโพกผ้าสีแดงผืนใหญ่ ส่วนผู้ชาย นอกจากสวมเสื้อสีแดงและสีดำแล้ว ยังนิยมสวมเสื้อและกางเกงลายแดงสลับขาว เป็นเส้นตรงจาก บนถึงล่าง

4. กะเหรี่ยงตองตู พม่าเรียกกะเหรี่ยงขาว ส่วนกะเหรี่ยงสะกอเรียกตองตูว่า กะเหรี่ยงดำ เพราะผู้หญิงใส่ชุดดำหมด

การทอผ้า

วิวัฒนาการการทอผ้า

การทอผ้า คือ การนำเอาเส้นใยที่ได้จากพืช สัตว์ หรือจากการสังเคราะห์มาสาน ชัด หรือ อัด ให้เป็นผืน (นิคยา ภคกษมา, 2528 , หน้า 57) โดยการทำให้เส้นด้าย 2 กลุ่มสานสอดให้ขัดตั้ง ฉากกัน เส้นด้ายกลุ่มหนึ่งเรียกว่า ด้ายยืน และอีกกลุ่มหนึ่งเรียกว่า ด้ายพุ่ง ลายที่ได้เรียกว่าลายขัด ซึ่งเป็นลาย พื้นฐาน แต่สามารถดัดแปลงตลอดลายการทอต่าง ๆ ได้ ขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้ทอ และการออกแบบ การทอผ้าเป็นงานหัตถกรรมที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนทุกชาติทุกภาษา

ซึ่งลักษณะของลวดลายผ้าจะแตกต่างกัน สำหรับในประเทศที่อุดมสมบูรณ์ ธรรมชาติสวยงาม ผ้าจะมีลวดลายอ่อนช้อยสีสันทนกลมกลืนสวยงาม ใน ประเทศที่อากาศหนาวและค่อนข้างแห้งแล้ง ผ้าจะมีสีทึบ ๆ ลวดลายแข็งกระด้าง และในประเทศที่ร้อนแห้งแล้ง ผ้าจะมีสีสันทนดูฉูด สัตว์ที่กำหนดความแตกต่างนี้ก็คือ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทางสังคมของผู้คนในท้องถิ่นเป็นสำคัญ ความแตกต่างของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติจะเป็นตัวกำหนดชนิดและประเภทของเนื้อผ้า เพื่อให้เนื้อผ้าเหมาะสมกับการสวมใส่ ส่วนสิ่งแวดล้อมทางสังคมจะกำหนดลวดลาย สีสันทนและการตัดเย็บ (ยุพินศรี สายทอง, 2527, หน้า 122)

กระบวนการและวิธีการทอ เป็นประติมากรรมอย่างหนึ่งที่ได้รับการคิดค้นและปรับปรุงให้ก้าวหน้ากับยุคสมัย ซึ่งสารทิ มณีโชติ และรัชดาภรณ์ กุณามา (2526, หน้า 10-15) ได้แบ่งกระบวนการและวิธีการทอไว้ 4 ระยะคือ

ระยะที่ 1 การนำเส้นใยพืชมาสานขัดกันโดยไม่มีแบบแผน เพียงเพื่อให้เกาะเกี่ยวกันให้เป็นผืน

ระยะที่ 2 การจึงเส้นใยหรือเส้นด้ายจากคาน (Bar) เรียงขนานกันลงมาในแนวตั้ง และถ่วงน้ำหนักลงด้วยไม้คานอีกอันหนึ่ง ซึ่งจะเป็นแรงดึงให้เส้นด้ายยืนจึงตั้ง เมื่อสอดด้ายขวางสลับเข้าไประหว่างด้ายยืนและดึงให้ตึงจะทำให้เนื้อผ้าแน่น วิธีนี้เรียกว่า Warp - weight loom หรือ Upright loom เครื่องทอแบบนี้ใช้กันในสมัยกรีกโบราณ ซึ่งปรากฏหลักฐานประมาณ 560 ปีก่อนคริสตกาล ในประเทศอังกฤษตอนต้นยุคสมัยพุทธ นอกจากนั้นยังพบว่า อยู่ในแถบทะเลสาบสวิส และในพวก Chilkut Indian ซึ่งอยู่แถบฝั่งทะเลด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของอเมริกาด้วย

ระยะที่ 3 การนำเส้นด้ายมาจึงระหว่างไม้หลัก (Bar) 2 อัน วิธีนี้จะทำให้เส้นด้ายยืน (Warp) มีความตึงที่สม่ำเสมอ เนื่องจากมีหลักยึด การจึงเส้นด้ายแบบนี้มี 2 ลักษณะ คือ

1. จึงในแนวตั้ง (Vertical Type) เครื่องทอแบบนี้ใช้ในการทอพรม ขนสัตว์หรือผ้าที่ใช้เส้นด้ายทำจากเส้นใยขนาดใหญ่และหนา วิธีการทอลักษณะนี้พบในหลายแห่งของโลก เช่น ในสมัยโบราณใช้ในประเทศอียิปต์ เปอร์เซีย และบางส่วนของประเทศแถบยุโรปและแอฟริกา

2. จึงในแนวนอน (Horizontal Type) วิธีนี้เหมาะกับการทอผ้าที่ใช้เส้นด้ายเส้นเล็ก ๆ หรือใยบาง ๆ ในสมัยโบราณมีใช้ในประเทศอียิปต์ ปัจจุบันพบแถบที่ราบสูง Andean

ระยะที่ 4 เครื่องทอแบบ Back - Strap ซึ่งเป็นวิวัฒนาการมาจากการทอแบบ Horizontal Type โดยการจึงด้ายกับไม้คาน 2 อันในแนวนอน คานด้านหนึ่งผูกติดกับหลัก ส่วนคานอีกด้านหนึ่ง ผู้ทอจะใช้สายหนึ่งคล้องหัวท้ายติดกับเอวของตน ฉะนั้น วิธีการนี้จึงเรียกว่า Back - Strap เครื่องทอลักษณะนี้ความตึงของด้ายยืนจะไม่คงที่ ผู้ทอสามารถบังคับให้ด้ายยืน ตึงหรือหย่อนได้ตามความต้องการ ซึ่งทำให้เกิดผลดีในการทำให้เนื้อผ้ามีความเรียบและแน่นสม่ำเสมอ ผู้ทอจะโน้ม

ตัวไปข้างหน้า เมื่อต้องการให้ด้ายขึ้นหย่อนและเอนตัวมาด้านหลัง เมื่อต้องการให้ด้ายขึ้นตั้ง การวิวัฒนาการในระยะแรกเริ่มทั้ง 4 ระยะนั้น เป็นการวิวัฒนาการในรูปแบบของ เครื่องทอเป็นหลัก ซึ่งไม่ได้คำนึงถึงอุปกรณ์หรือกระบวนการปดักย่อย เช่น การปรับปรุงวิธีการ แยกด้าย การสอดด้าย ทั้งนี้เนื่องจากส่วนต่างๆ เหล่านี้มีวิวัฒนาการเรื่อยมาพร้อม ๆ กับรูปแบบ ของเครื่องทอ

ในระยะต่อมา รูปแบบของเครื่องทอก็เข้าสู่วิธีการที่สลับซับซ้อนมากขึ้น มีการสร้าง โครงสร้างของเครื่องทออย่างถาวร จากเครื่องทอยกพื้นเป็นเครื่องทอแบบที่กระตุกที่ใช้เท้าและมือ ให้ทำงานสัมพันธ์กัน และจากนั้นก็เป็นเครื่องทอแบบใช้เครื่องจักรกล ซึ่งรูปแบบต่าง ๆ ในระยะ หลังนี้ล้วนแล้วแต่มุ่งให้เกิดประสิทธิภาพและคุณภาพของการผลิตตามค่านิยมในสังคมที่ยังนิยม การแต่งกายอย่างสวยงาม ซึ่งทำให้วิวัฒนาการของการทอผ้าก้าวหน้าต่อไปเรื่อย ๆ อย่างไม่หยุดยั้ง

การทอผ้าโดยใช้กี่เอว

การทอผ้านั้นมีอยู่ในทุกกลุ่มชน เพื่อนำมาใช้เป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต ซึ่งใน กลุ่มชนที่เจริญแล้วจะมีวิวัฒนาการการทอผ้าที่ทันสมัย ใช้เครื่องจักรกลในการผลิต แต่ยังมีชนกลุ่ม น้อยหรือชาวเขาบางกลุ่มที่ยังรักษารูปแบบการทอผ้าแบบดั้งเดิมไว้คือ การใช้กี่เอวหรือเข็มขัดคาด หลัง (Back-Strap) จากการศึกษาของ พอลและอีเลน ลูวิส (2528) สรุปได้ว่ามีชนชาวเขาหลายเผ่าที่ นิยมการทอผ้าโดยใช้กี่เอว ดังนี้คือ

1. กะเหรี่ยง (Karen) อาจกล่าวได้ว่าเป็น “นักทอ” เพราะการทอผ้าของชาวกะเหรี่ยงนั้น เป็นวัฒนธรรมประจำเผ่า และผลิตผลจากกี่และฝ้ายของสตรีกะเหรี่ยงมีความงดงามด้วยลวดลาย และสีสันทที่ทอผ้าจากฝ้ายซึ่งปลูกเอง แม้กระทั่งปัจจุบันนี้ชนเผ่ากะเหรี่ยงที่อยู่บนเขาห่างไกลความ เจริญก็ยังปั่นและย้อมด้ายจากฝ้ายที่ปลูกเอง การทอที่ใช้กี่ผูกเอวแบบง่าย ๆ คล้ายกับใช้เข็มขัดคาด หลัง และใช้ด้ายยืนเดี่ยวทอเท่านั้น
2. ลีซู (Lisu) เครื่องแต่งกายของสตรีลีซูแสดงให้เห็นถึงการแข่งขันกัน ซึ่งในปัจจุบัน เปลี่ยนแปลงจากดั้งเดิมมาก เดิมทีชาวลีซูทอเสื้อผ้าจากใยกล้วย และสตรีลีซูแถบเหนือของพม่าและ จีนก็ยังคงนุ่งกระโปรงผ้าใยกล้วยา จิบสลับซับซ้อนแต่ทุกวันนี้หันมาใช้ผ้าฝ้ายหรือผ้าใยสังเคราะห์ ซึ่งมีขายทั่วไปในท้องตลาด ส่วนย่ามใช้งานของชาวลีซูทอด้วยด้ายขาว หรือด้ายดิบโดยใช้กี่ผูกหลัง เป็นผ้าขาวกลายทางสีแดงหรือสีอื่นๆ
3. ม้ง (Hmong) สตรีชาวม้งมีงานฝีมือที่พิสดารไม่ด้อยกว่างานปักเลื่อมซึ่งจากที่ไหนๆ ในโลก ทั้งทอ ย้อม ปักและการประดับเครื่องแต่งกาย กรรมวิธีการทอผ้าใยกล้วยา และผ้าฝ้ายที่รับ มรดกตกทอดมาจากย่า ยาย รวมทั้งการเขียนลาย (เขียนเทียน) และย้อมผ้า สตรีชาวม้งทอผ้าด้วยกี่

ผูกหลัง และเท้าถีบคือนั่งบนม้ามี่ผูกผ้า ผูกติดเอว ซึ่งผู้ทอจะขยับหลังเพื่อบังคับให้ด้ายยืนตั้งอยู่เสมอแล้วใช้เท้าถีบเพื่อสลับด้ายยืนขณะพุ่งกระสวยทอด้ายขวาง

4. มูเซอ (ลาหู่ Labu) ในช่วงเทศกาลปีใหม่ชาวมูเซอไม่ว่ากลุ่มไหนก็พร้อมใจกันแต่งตัวสวยงาม ด้วยเนื้อผ้า เครื่องประดับประจำเผ่า แต่ในสมัยก่อนชาวมูเซอทอดผ้าใช้เอง โดยใช้กี่กระตุก แต่ปัจจุบันมีน้อยคนที่ใช้กี่ชนิดนี้เป็น ส่วนใหญ่สตรีมูเซอจะทอดผ้าโดยใช้กี่ผูกหลัง จะทอเป็นย่นหรือสายสะพายเท่านั้น

การทอผ้านั้น กลุ่มชนชาวเขาที่ถือได้ว่าเป็นผู้ที่ทอผ้าจนได้รับชานามว่าเป็นนักทอนั้นก็คือ ชนเผ่ากะเหรี่ยง ซึ่งจากการศึกษาของสารทิ มณีโชติ และรัชดาภรณ์ กุณามา (2526, หน้า 15-16) พบว่ายังไม่มีมีการค้นพบหลักฐานว่าเดิมชาวกะเหรี่ยงมีรูปแบบของเครื่องทอผ้าแบบใด ในปัจจุบันพบว่าชนเผ่ากะเหรี่ยงทั้ง 4 เผ่า คือ สะกอ ปะว้า ละหู่ และดองสุ นิยมการทอผ้าโดยใช้กี่เอว ถึงแม้บางแห่งจะได้รับการส่งเสริมให้ทอผ้าแบบกี่กระตุกแต่ไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากผลิตภัณฑ์ที่ได้ไม่อำนวยต่อรูปแบบการตัดเย็บเครื่องแต่งกายประจำเผ่าของกะเหรี่ยง นอกจากนี้ความแตกต่างของเครื่องทอผ้าของกะเหรี่ยงจะขึ้นอยู่กับการสร้างสรรลวดลายและโครงสร้างเครื่องทอที่สร้างขึ้นเพื่อเอื้ออำนวยต่อความต้องการในการผลิต เช่น เครื่องทอของกะเหรี่ยงปะว้าในเขตอำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอนจะมี “ตะกอก” เป็นส่วนซึ่งใช้แยกด้ายยืน เมื่อต้องการสออดด้ายขวางเพียงชุดเดียว การทอลวดลายในผืนผ้าจะใช้วิธีเกี่ยวเส้นด้ายยืนขึ้นมาเป็นบางส่วนที่ต้องการ แล้วสออดด้ายพุ่งเข้าไป แต่เครื่องทอของกะเหรี่ยงปะว้าแถบอำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ และอำเภอเถิน จังหวัดลำพูน จะใช้ตะกอกหลายชุด สำหรับแยกเส้นด้ายให้เกิดลวดลายตามต้องการ นอกจากชนเผ่ากะเหรี่ยงแล้วยังมีชนเผ่ามูเซอที่มีการทอผ้าโดยใช้ เข็มขัดคาดหลัง ดังจะเห็นจากการค้นคว้าของจันทร์เพ็ญ จะล่อ (2538) เรื่องการทอผ้าโดยวิธีใช้ เข็มขัดคาดหลังของชาวเขาเผ่ามูเซอพบว่ากลุ่มชนชาวเขาที่นิยมทอผ้าที่เอวอีกกลุ่มหนึ่งคือ ชนเผ่ามูเซอ โดยใช้ตะกอกเพียงชุดเดียวนิยมทอเป็นย่น สายสะพาย และของใช้ในครัวเรือน ในด้านวัสดุ อุปกรณ์ และกระบวนการทอแสดงถึงวัฒนธรรมที่เก่าแก่ มีเอกลักษณ์ที่โดดเด่น โดยไม่มีวิทยาการสมัยใหม่ เป็นวิธีการที่ทอได้ง่ายไม่เปลืองพื้นที่ ประหยัดเวลาในการเตรียมการทอ ฝึกฝนและเรียนรู้ได้เร็ว แต่อย่างไรก็ตามวิธีนี้ก็ยังมีข้อจำกัดในด้านความกว้างของหน้าผ้าและลวดลายการทอ

ชาวกะเหรี่ยงเป็นกลุ่มชนที่มีความสามารถในการทอผ้าสูง ดังจะเห็นได้จากเครื่องใช้ของชาวกะเหรี่ยงที่เป็นผ้าหลายอย่าง ล้วนมีสีสันและลวดลายที่สวยงาม เช่น ชิ้น เสื้อ ย่น ผ้าโพกศีรษะ (วิบูลย์ ธีสุวรรณ, 2540, หน้า 141) การทอผ้าของชาวกะเหรี่ยงนั้นจะเป็นคุณสมบัติของหญิงกะเหรี่ยงทุกคน หากหญิงคนใดทอผ้าไม่เป็นจะไม่มีโอกาสได้แต่งงาน เพราะนอกจากการทอเสื้อสำหรับตนเองแล้ว ยังต้องทอสำหรับให้เจ้าบ่าวใส่ในวันแต่งงานอีกด้วย (สุจริตลักษณ์ ศีผดุง,

2536, หน้า 5) แต่ในปัจจุบันการผลิตผ้าทอของชาวกะเหรี่ยงได้เปลี่ยนแปลงไป เช่น ไม่มีการปั่นฝ้าย ย้อมสี แต่จะซื้อฝ้ายที่ปั่นสำเร็จแล้วจากตลาด หรือซื้อผ้าที่เป็นชิ้นสีดำ แล้วนำมาปักลูกเดือยเพิ่มเติม จากการเปลี่ยนแปลงในสภาพดังกล่าว ทำให้เวลาในการทอผ้าลดลง การทอผ้า 1 ชิ้น เริ่มตั้งแต่การนำฝ้ายที่ซื้อมาชุบแป้งเพื่อเตรียมด้ายขึ้น จนกระทั่งทอเสร็จจะใช้เวลาประมาณ 7-8 วัน ซึ่งการทอนี้หญิงชาวกะเหรี่ยงจะทอเมื่อยามว่างจากกิจกรรมในไร่ ประมาณเดือนมกราคม เพื่อจะได้ใช้ในวันพิธีปีใหม่ของหมู่บ้าน (วิไลพร ชะมะผลิน, 2522, หน้า 9) ผ้าทอที่ได้จะมีหน้าแคบประมาณ 20-23 นิ้ว ความยาวสูงสุดประมาณ 4 เมตร ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับหน้าผ้า หากหน้าผ้าแคบมากก็สามารถทอผ้าผืนยาวได้ หากหน้าผ้ากว้างก็ต้องลดความยาวลงมา เพื่อให้ผ้าที่ได้มีเนื้อแน่นสม่ำเสมอทั้งผืน (สารทิ ศิลา, 2535, หน้า 43)

การถ่ายทอดการทอผ้า

การถ่ายทอดการทอผ้าโดยส่วนใหญ่มักถ่ายทอดโดยมารดาสอนบุตรสาว และการสังเกตสอบถามผู้รู้ ดังจะเห็นได้จากที่ศูนย์วิจัยชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่ (2526, หน้า 645) ได้กล่าวถึงลักษณะการถ่ายทอดการทอผ้าของชาวกะเหรี่ยง เริ่มจากเด็กผู้หญิงอายุ 11-12 ปี จะหัดทอผ้าอย่างง่าย ๆ โดยทอเสื้อที่ตนเองสวมใส่ก่อน เมื่อมีความชำนาญมากขึ้นก็เริ่มทอเสื้อคลุมลาย ทอยาม ทอผ้าห่ม แล้วจึงทอเสื้อหญิงแม่เรือน ซึ่งเป็นการทอที่ยากที่สุด รวมทั้งจากงานวิจัยของ วรวิทย์ องค์ศรีธุรรักษา (2537) ได้ศึกษากระบวนการถ่ายทอดศิลปะการปักผ้าของชาวเขาเผ่าเย้า บ้านห้วยแม่ซ้าย จังหวัดเชียงราย ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการสืบทอดการปักผ้าของชาวเย้าทำโดยมารดาสอนให้แก่บุตรสาวเมื่ออายุระหว่าง 6-12 ปี ตามความพร้อมของแต่ละบุคคล และเมื่อเข้าอายุ 15 ปี ก็สามารถปักผ้าได้ โดยการสังเกตและไต่ถามผู้รู้ แล้วฝึกด้วยตนเอง มีการแลกเปลี่ยนลวดลายกับผู้อื่นทำให้เกิดลวดลายใหม่ ๆ การปักผ้าของชาวเย้าจึงนับได้ว่าเป็นกระบวนการสืบทอดทางศิลปะที่ผู้สอนใช้วิธีสอนแบบปากเปล่าและการสาธิต ผู้เรียนใช้วิธีการสังเกตและฝึกประสบการณ์ด้วยตนเองจนเกิดความชำนาญ โดยไม่มีการจดบันทึกเป็นหลักฐาน การถ่ายทอดจึงขึ้นอยู่กับความแม่นยำของผู้สอนและผู้เรียนในการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์จากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง นอกจากนี้รัชพล ปิงพิบูลย์ (2538) ได้ศึกษากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการทอผ้าของชาวไทยทรงดำ ผลการศึกษาพบว่าชาวไทยทรงดำมีกระบวนการถ่ายทอดการทอผ้าสืบต่อกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในกระบวนการสอนการทอผ้า ได้มีการพูดคุย แลกเปลี่ยนกันระหว่างผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอด ทำให้ผู้ให้สามารถสอดแทรกความรู้ด้านต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีพได้อีกด้านหนึ่ง ผู้ที่เกี่ยวข้องในกระบวนการถ่ายทอด ได้แก่ พ่อ แม่ และญาติพี่น้องที่มีความรู้เป็นผู้ให้การถ่ายทอดแก่บุตรหลานที่ยังไม่ได้รับการเรียนรู้ให้ได้รับการเรียนรู้ตามขั้นตอน

จนสามารถปฏิบัติเองได้ เพื่อจะได้มีผ้าทอของไทยทรงค่า ไว้ใช้ในการเข้าร่วมกิจกรรมและพิธีกรรมของชุมชนวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการถ่ายทอดการทอผ้า ประกอบด้วย ค่านิยม ความเชื่อ และพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งในการประกอบกิจกรรมเหล่านี้จำเป็นต้องใช้ผ้าที่ทอเองมาประดิษฐ์เป็นเครื่องแต่งกาย และอุปกรณ์เครื่องใช้เพื่อใช้ในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ จะนำผ้าที่ซื้อจากตลาดมาแทนไม่ได้ จึงทำให้เกิดความจำเป็นจะต้องมีการถ่ายทอดการทอผ้าสืบต่อกันมา มิเช่นนั้นจะไม่สามารถเข้าร่วมประกอบพิธีกรรมตามวัฒนธรรมของชาวไทยทรงค่าได้

นอกจากนั้นยังมีการถ่ายทอดโดยการจัดฝึกอบรมหรือการฝึกฝนกับผู้ที่มีความรู้ด้านการทอผ้าจนก่อให้เกิดเป็นอาชีพ ดังจะเห็นได้จากงานวิจัยของ กาญจนา โชคถาวร (2538, หน้า 19) เรื่องการฝึกอบรมด้านการทอผ้า บ้านหัวฝาย และบ้านป่าขาง ตำบลออนเหนือ อําเภอมะนัง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าการฝึกอบรมจะทำการฝึกอบรมจากบ้านผู้ประกอบการ หรือเจ้าของกิจการซึ่งเป็นคนในหมู่บ้าน โดยไม่เสียค่าฝึกอบรมใด ๆ ทั้งสิ้น ทั้งนี้จะมีสถานที่ฝึกอบรมและสถานที่ทอผ้าอยู่ ณ บริเวณบ้านของผู้ประกอบการนั้น ๆ เมื่อมีความชำนาญแล้ว ส่วนใหญ่จะทอที่บ้านของตนเองภายหลัง แต่ยังคงมีผู้ทอผ้าจำนวนหนึ่งยังคงทออยู่ที่บ้านของผู้ประกอบการ หรือบางทีการฝึกฝนอบรมอาจมาจากผู้ที่รับจ้างทอผ้าที่มีความชำนาญแล้ว โดยผู้สนใจอยากทอผ้าจะไปขอฝึกฝนการทอผ้าที่บ้านของผู้ที่มีความชำนาญคนนั้น โดยไม่เสียค่าจ้างฝึกอบรมใด ๆ แต่เป็นการให้ความรู้โดยการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ผู้ประกอบการหรือผู้เป็นเจ้าของกิจการทอผ้าจะเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านนั้น ๆ โดยมีผู้ประกอบการเริ่มก่อตั้งกิจการอยู่ 2 ราย ซึ่งอยู่หมู่ 5 บ้านหัวฝาย ปัจจุบันมีผู้ประกอบการเพิ่มขึ้นอีก 1 คน ซึ่งอาศัยอยู่ในหมู่บ้านป่าขาง จำนวนสมาชิกของกลุ่มผู้รับจ้างทอผ้าของผู้ประกอบการทั้ง 3 คน มีประมาณ 120 คน ขึ้นไปโดยกระจายอยู่ในเขตหมู่บ้านหัวฝาย หมู่บ้านป่าขางและหมู่บ้านอื่น ๆ ในละแวกใกล้เคียง ในตำบลออนเหนือ ซึ่งการดำเนินงานในการทอผ้า สามารถสรุปขั้นตอนได้ดังนี้

1. ผู้ประกอบแต่ละรายจะจัดหาวัตถุดิบ (ฝ้าย) ซึ่งซื้อจากร้านอื่นในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ แล้วนำมาทำการย้อมฝ้ายและจัดเรียงสีของฝ้ายที่ย้อมแล้วตามที่ต้องการของลูกค้า เพื่อให้ผู้รับจ้างทอผ้านำไปทอผ้าต่อไป
2. สำหรับอุปกรณ์การทอผ้า ของผู้รับจ้างแต่ละคน ผู้ประกอบการจะเป็นผู้จัดหาให้เกือบทุกอย่าง
3. ผู้รับจ้างทอผ้าจะมารับฝ้ายที่ย้อมเสร็จเรียบร้อยแล้ว นำไปทอที่บ้านหรือที่บริเวณบ้านของผู้ประกอบการ
4. เมื่อผู้รับจ้างทอผ้าเสร็จแล้วจะนำไปส่งที่บ้านของผู้ประกอบการหรือฝากให้ผู้ทอผ้ารายอื่นที่เป็นผู้รวบรวมผ้าที่ทอเสร็จแล้วไปให้ผู้ประกอบการที่บ้าน ซึ่งไม่ไกลจากบ้านของผู้ทอผ้า

เท่าไรนัก สำหรับเงินค่าจ้างผู้รับจ้างทอผ้าจะได้ 300 บาทต่อผืน อัตราค่าจ้างนั้นได้มีการปรับเปลี่ยนกันเรื่อย ๆ

5. กรณีที่ผู้รับจ้างทอผ้าเกิดเหตุจำเป็นในการใช้เงิน สามารถขอยืมเงินจากผู้ประกอบการก่อนได้ประมาณ 500-1,000 บาท โดยขอใช้ด้วยการทอผ้าให้ตามจำนวนเงินที่ยืมไป โดยไม่คิดอัตราดอกเบี้ย

6. ผ้าที่ทอเสร็จเรียบร้อยแล้วผู้ประกอบการจะนำไปส่งให้ตามร้านค้าต่าง ๆ ที่ตกลงรับซื้อผ้าทั้งในเขตอำเภอสันกำแพงและท้องที่อื่น ตามแต่ตกลงกันไว้แล้ว

ปัญหาและความเปลี่ยนแปลงของการทอผ้า

ปัญหาการประกอบอาชีพการทอผ้า

กาญจนา โชคถาวร (2538, หน้า 20-21) ได้กล่าวถึงปัญหาของการประกอบอาชีพการทอผ้ามี 2 ประเด็นคือ

1. ผู้ประกอบการ ซึ่งมีกประสบปัญหา คือ

1.1 ผู้ทอผ้าบางคน ทำการทอผ้าไม่สม่ำเสมอ บางคนเลิกกิจการทอเพราะไปทำงานรับจ้างอื่น หรือช่วงฤดูการทำนาและเก็บเกี่ยว ลูกจ้างส่วนใหญ่จะหยุดไปทำงานพวกนี้ก่อนเป็นส่วนใหญ่

1.2 ตลาดที่รับซื้อผ้าที่ทอยังจำกัด ทำให้การขยายการผลิตการจ้างงานในหมู่บ้านเป็นไปอย่างลำบาก

1.3 ปัญหาลักษณะการผลิตและความต้องการซื้อผ้าเปลี่ยนแปลงตามฤดูกาล ไม่สอดคล้องกัน บางฤดูกาลเช่น ช่วงหน้าร้อนจะขายผ้าได้น้อยกว่าฤดูหนาว แต่เป็นช่วงที่แม่บ้านเกษตรกรว่างงานกันมาก สามารถผลิตงานทอผ้าได้มาก ในขณะที่ฤดูหนาวปริมาณความต้องการผ้าจะมีมาก แต่จะมีผู้รับจ้างทอน้อยกว่าปกติเพราะเป็นช่วงฤดูการทำนาทำให้มีการผลิตมากเกินไปความต้องการและน้อยกว่าความต้องการในแต่ละช่วง ทำให้มีปัญหาต้นทุนด้านการผลิตและปัญหาด้านการเก็บรักษาสำหรับผู้ประกอบการ

2. ผู้ทอผ้า

2.1 ผู้รับจ้างทอส่วนใหญ่เห็นว่าค่าจ้างที่ได้รับน้อยเกินไปอยากให้เพิ่มขึ้นมากกว่าเดิม

2.2 ผู้รับจ้างทอผ้าบางรายเห็นว่าการทอผ้ามานาน ๆ เกรงจะมีผลต่อปัญหาสุขภาพ ถ้าทำไปจนแก่ก็อาจมีอาการปวดหลังและปวดเข่า

จะเห็นได้ว่าการประกอบอาชีพการทอผ้า นั้น ปัญหาที่เกิดขึ้นกับผู้ประกอบการและผู้ทอผ้า นั้นมักมีสาเหตุจาก ฤดูกาล ความต้องการ ค่าจ้าง และความสามารถในการทอ ถึงแม้จะได้มีความพยายามส่งเสริมให้เกิดการประกอบอาชีพทั้งในรูปแบบผู้ประกอบการและผู้ทอผ้า แต่ก็ยังประสบปัญหา ดังจะเห็นได้จากการศึกษาของประเสริฐ ชัยพิกุลสิน อรุณศักดิ์ ศรีสุโข และมงคล จันทน์บำรุง (2537, หน้า 24) เรื่องการติดตามผลการฝึกอบรมสตรีชาวเขา ในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดพะเยา พบว่าสตรีชนเผ่าเข้าที่เข้ารับการฝึกอบรมอาชีพการตัดเย็บเสื้อผ้า แต่ไม่ได้ทำงานตามที่ได้รับการอบรมมา มีสาเหตุสำคัญดังนี้คือ

1. ไม่สามารถรวมกลุ่มกับคนไทยพื้นราบได้ สตรีเข้าอาศัยอยู่ในหมู่บ้านที่ห่างจากจุดศูนย์รวมของกลุ่ม การคมนาคมติดต่อกันทำได้ลำบาก เนื่องจากงานตัดเย็บเสื้อผ้าที่ได้โควตามานั้นจะมีกำหนดที่ไม่แน่นอนและไม่สามารถทราบล่วงหน้าได้ การที่สตรีเข้าจะมาพักอาศัยอยู่กับศูนย์รวมของกลุ่มทำได้ไม่สะดวกและต้องเสียค่าใช้จ่ายมาก ไม่คุ้มกับรายได้ที่ได้รับ นอกจากนี้แล้วในกลุ่มของคนไทยพื้นราบเป็นกลุ่มเพื่อนบ้านที่เคยมีความคุ้นเคยกันมาก่อนมากกว่าสตรีเข้าที่เข้ารับการฝึกอบรมมาด้วยกัน ทำให้สตรีเข้ามีความรู้สึกถูกแยกออกจากกลุ่ม ประกอบกับการที่สตรีเข้ามีวัฒนธรรม ภาษา และการมีทักษะความชำนาญที่แตกต่างกัน เช่น สตรีเข้ามีทักษะความชำนาญในเรื่องการใช้เข็มปักผ้ามากกว่าการใช้จักรเย็บผ้า หากสตรีคนไทยพื้นราบรวมกลุ่มกับสตรีเข้าแล้วก็จะต้องรับผิดชอบงานของสตรีเข้าด้วย นอกจากนี้การที่มีกลุ่มใหญ่ รายได้ที่ดีควรจะได้รับการแบ่งกระจายกันไป สตรีพื้นราบจึงไม่ค่อยเต็มใจนักที่จะยอมรับให้สตรีเข้าร่วมกลุ่มด้วย

2. สตรีเข้ามีพื้นฐานการศึกษาต่ำกว่าสตรีคนไทยพื้นราบ สตรีเข้าส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาต่ำกว่าระดับการศึกษาภาคบังคับ และมีจำนวนครึ่งหนึ่งของสตรีเข้าที่เข้ารับการฝึกอบรมที่ไม่สามารถอ่านและเขียนภาษาไทยได้ ซึ่งเป็นอุปสรรคที่สำคัญในการจดบันทึกสิ่งที่ได้เรียนรู้ ทำให้สตรีเข้ามีการเรียนรู้ได้น้อยกว่าสตรีชาวไทยพื้นราบ นอกจากนี้แล้วสตรีเข้ายังไม่คุ้นเคยกับระบบการวัดมาตรฐานสากล ดังนั้นเมื่อเสร็จสิ้นการอบรมแล้วจึงไม่สามารถที่จะสร้างแบบในการตัดเย็บเสื้อผ้าได้ และเมื่อมีคำสั่งให้ทำงานตามแบบก็ไม่สามารถที่จะทำความเข้าใจตามคำอธิบายที่เขียนได้ จึงไม่สามารถนำผ้ามาตัดเย็บเสื้อผ้าที่บ้านของตนเองได้ การที่ไม่สามารถอ่านและเขียนภาษาไทยได้นี้ ทำให้สตรีเข้าขาดความมั่นใจในตัวเอง ที่จะออกไปประกอบอาชีพตัดเย็บเสื้อผ้าหรืออาชีพอื่นที่เกี่ยวข้อง

3. ขาดทักษะความชำนาญในการใช้เครื่องจักร สตรีเข้าทุกคนมีความชำนาญในเรื่องการใช้เข็มเย็บผ้า แต่ส่วนใหญ่จะไม่เคยใช้จักรเย็บผ้ามาก่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเครื่องจักรไฟฟ้า จึงทำให้สตรีเข้าไม่สามารถใช้จักรไฟฟ้าได้ดีเท่ากับคนไทยพื้นราบ ซึ่งส่วนใหญ่จะเคยใช้มาก่อน จากการสอบถามครูผู้ฝึกสอนพบว่าสตรีเข้าส่วนใหญ่ จะมีทักษะความชำนาญในการเย็บผ้าน้อยกว่า

สตรีคนไทยพื้นราบ ดังนั้นเมื่อมีการทดสอบการเย็บผ้าสตรีเข้ามักจะไม่ได้รับการพิจารณาคัดเลือกเข้าทำงาน

4. ขาดความกระตือรือร้น ผู้ที่เข้ารับการฝึกอบรมส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีอายุระหว่าง 14-21 ปี จึงขาดความกระตือรือร้นและขาดความตั้งใจ แต่การที่สตรีเข้าเข้ารับการอบรมครั้งนี้เพราะเห็นว่านอกจากจะได้มีประสบการณ์ใหม่แล้วยังได้รับค่าตอบแทนที่ดีกว่าการทำงานในหมู่บ้าน และยังได้รับความช่วยเหลือด้านอื่น ๆ จากทางราชการอีกด้วย

แนวทางหนึ่งที่น่ามาซึ่งการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในการประกอบอาชีพการทอผ้าก็คือ การส่งเสริมจากหน่วยงานต่าง ๆ ซึ่งจะเข้าไปช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ รวมทั้งช่วยพัฒนางานให้เกิดประโยชน์มากยิ่งขึ้น แต่ก็ยังมีปัญหาที่เกิดขึ้นจากการส่งเสริม ดังจะเห็นได้จากงานวิจัยของ มาลี ศรีศฤงคาร (2530) ที่ได้ศึกษาเรื่องการวิเคราะห์เชิงเศรษฐศาสตร์ว่าด้วยงานหัตถกรรมชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง : กรณีทอผ้า ณ หมู่บ้านพระบาทห้วยต้ม จังหวัดลำพูน ผลการศึกษา พบว่าในระยะแรกของการส่งเสริมการผลิต ชาวเขาผู้ผลิตได้ผลตอบแทนอยู่ในระดับสูง ต่อมาเมื่อสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์สุขภาพถอนตัวไป ความต้องการผลิตกันก็ลดต่ำลงไป โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อเทียบกับกำลังการผลิตที่สามารถผลิตได้ ซึ่งกำลังขยายตัวราคาผลิตภัณฑ์ก็ลดลงตาม ผลตอบแทนต่อหน่วยลดลง ทำให้รายได้ครัวเรือนต่อเดือนของชาวเขาจากการทอผ้าลดลงด้วย สาเหตุของการลดลงในความต้องการซื้อ เพราะว่าขาดผู้นำที่การตลาดและส่งเสริมการตลาด ปัญหาคุณภาพสินค้าตกต่ำ ปัญหาการออกแบบไม่ตรงกับรสนิยมของผู้บริโภค รวมทั้งปัญหาการแข่งขันจากสินค้าคู่แข่งอื่น จึงทำให้ความต้องการโดยส่วนรวมลดลง ทั้งนี้โครงสร้างของอุตสาหกรรมทอผ้าในหมู่บ้านไม่สอดคล้องกับหลักการผลิตเชิงพาณิชย์ นอกจากนี้โครงสร้างการกำหนดราคาผลิตภัณฑ์นั้นผู้ผลิตเป็นผู้เสียเปรียบ ราคาส่วนใหญ่จะถูกกำหนดโดยพ่อค้าคนกลางในเมือง โดยที่ชาวบ้านผู้ผลิตมีอำนาจการต่อรองต่ำ ซึ่งสามารถสังเกตได้จากส่วนเหลือมราคาขายส่งที่ชาวบ้านได้รับกับราคาขายปลีกของพ่อค้ากลาง

ดังนั้นในการที่จะขยายตลาดผ้าทอมือให้กว้างขวางขึ้นและสามารถแข่งขันกับสินค้าคู่แข่งได้ เพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับการประกอบอาชีพการทอผ้า จะต้องมีการโฆษณาประชาสัมพันธ์ให้ดีขึ้น รวมทั้งผลิตสินค้าที่มีคุณภาพดีสอดคล้องกับความต้องการของตลาด คุณภาพจะต้องสม่ำเสมอ มีการผลิตที่มากพอ ปริมาณการผลิตจะต้องแน่นอน ซึ่งจะสามารถดำเนินการให้สำเร็จได้ด้วยการอาศัยความรู้ในเรื่องเทคนิคการผลิต และการจัดการที่มีประสิทธิภาพ ชาวเขามีการผลิตในระดับต่ำไม่เข้าใจรสนิยมลูกค้าและตลาด ขาดความรู้ในเรื่องการออกแบบ การจัดการ และเงินทุน ดังนั้นการแก้ไขปัญหาที่เป็นข้อเสนอแนะแนวทางนโยบายเพื่อช่วยเหลือชาวเขาจึงควรที่จะมุ่งใจให้การสนับสนุนองค์กรเอกชนที่มีความรู้ความชำนาญและประสบการณ์ในการผลิต การ

ตลาด และการจัดการทางด้านการเข้ามาลงทุนผลิตผ้าทอกระเหรี่ยงโดยอาศัยแรงงานจากชาวเขาในหมู่บ้าน ซึ่งสิ่งเหล่านี้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงกระบวนการผลิต

การเปลี่ยนแปลงการผลิตผ้าทอ

เงาติลปี คงแก้ว (2537, หน้า 32) ได้กล่าวถึง ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงการผลิตผ้าทอของชุมชนชาวเขามีอยู่ 2 ปัจจัยคือ

1. ปัจจัยภายนอก คือ นโยบายของรัฐบาล เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานหรือกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ที่เข้ามาสัมพันธ์ด้วยผลประโยชน์ที่หลากหลายหรือแม้กระทั่งองค์การศาสนา องค์กรพัฒนาเอกชน
2. ปัจจัยภายในคือตัวชาวเขาเองที่ได้เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตโดยขาดความเข้าใจในสิ่งที่รับมาใหม่ จนกลายเป็นความแตกแยกต่อตนเองและชุมชน เช่น จากการวิเคราะห์ของชาวเขาเองพบว่า การศึกษาที่ได้รับทำให้เปลี่ยนทัศนคติไปจากบรรพบุรุษ มีลักษณะถูกพื้นฐานชีวิตตนเองและหมู่บ้าน ขณะเดียวกันคนในหมู่บ้านก็ปรับตัวยอมรับค่านิยมความเชื่อและวิถีปฏิบัติบางอย่างจากภายนอก จนมีสภาพเหมือนชุมชนเมือง

นอกจากปัจจัยข้างต้นนั้นแล้ว ยังมีปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเรื่องการทอผ้าคือ รายได้ และการศึกษา การผลิตผ้าทอในปัจจุบันได้พัฒนาปรับปรุงจนสามารถสร้างรายได้ได้มากกว่าการทำเกษตรกรรม และเมื่อชุมชนได้รับการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบ มีโอกาสเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ที่ทันสมัย ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านความคิดและการกระทำ จึงมีผลทำให้ไม่ยอมรับวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ทั้งประเพณี อาชีพ และวัฒนธรรม ดังจะเห็นจากงานวิจัยของ พิสมัย อะโน (2538) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับวัฒนธรรมของชนเผ่ากระเหรี่ยง จากการศึกษา ด้านวัฒนธรรมพบว่า วัฒนธรรมด้านการผลิต กิจกรรมที่เกี่ยวกับการผลิตจะหมุนเวียนไปตามฤดูกาล และขึ้นอยู่กับสภาพของภูมิอากาศ มีการปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ จักสานและทอผ้า การศึกษาดามธรรมดาวิสัย เป็นกระบวนการการศึกษาที่มีความสัมพันธ์สอดคล้องเหมาะสมกับวัฒนธรรมการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนมากที่สุด ส่วนการศึกษาในระบบ โรงเรียนกับการศึกษานอกระบบที่จัดให้กับคนในชุมชนนั้นพบว่า บางเนื้อหาบางโครงการก็มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับวัฒนธรรมและการดำเนินวิถีชีวิตของคนในชุมชน และก็มีบางโครงการที่ไม่มีความสอดคล้องและไม่เหมาะสมกับวัฒนธรรมและสภาพความเป็นจริงของชุมชน เมื่อคนในชุมชนได้รับการศึกษาและส่งเสริมจนทำให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลง ทั้งการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ ได้มีการรวมกลุ่มเพื่อผลิตสินค้า มีการจัดการอย่างเป็นระบบ นอกจากนั้นงานวิจัยของวนิดา แคนโพธิ์ (2539) ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงสู่ระบบการผลิตแบบอุตสาหกรรมในครัวเรือนในชุมชนชนบท ผลการศึกษาพบว่า ประชากรในหมู่บ้านร่องฟอง หมู่ที่ 2 ตำบลร่องฟอง อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ ได้มีการเปลี่ยนแปลง

เข้าสู่ระบบการผลิตแบบอุตสาหกรรมในครัวเรือน โดยเกิดจากผู้นำกลุ่มบุคคลเพียง 2-3 คน ได้เรียนรู้และรับข่าวสารข้อมูลจากภายนอก นำสิ่งต่างๆ ที่ได้รับมาเชื่อมโยงเข้ากับความรู้เดิมหรือประสบการณ์เดิม รวมทั้งความสนใจอย่างจริงจัง การนำระบบการผลิตแบบอุตสาหกรรมในครัวเรือนเข้าในชุมชนได้เริ่มการทดลอง ปฏิบัติจนเกิดผลสำเร็จในขั้นต้น จึงมีการขยายเครือข่ายขึ้นจากระดับครอบครัวจนกระทั่งเกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับชุมชน โดยมีวิธีการเข้าไปฝึกหัดจากญาติพี่น้องหรือเพื่อนบ้าน เข้าไปเป็นลูกจ้างแรงงาน หรือมีประสบการณ์มาแล้วและฝึกหัดด้วยตนเอง ได้รับ คำแนะนำช่วยเหลือกันระดับเครือข่าย หรือจากบุคคลทั้งภายในและภายนอกชุมชน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยสิ่งที่มีมาตรฐานหรือกลไกอื่นได้แก่ แรงผลักดันทางด้านเศรษฐกิจภายในครอบครัว สมาชิกในครอบครัว แรงจูงใจในด้านรายได้ และความสำเร็จของเพื่อนบ้าน รวมทั้งจากงานวิจัยของอกินพ ธาระสาร (2539) ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง ผลการวิจัยพบว่า หมู่บ้านชาวกะเหรี่ยง ที่มีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติที่มีความสมบูรณ์ มีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย การผลิตเน้นการบริโภคภายในครัวเรือน มีการแลกเปลี่ยนผลผลิตแบบญาติพี่น้อง พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นระบบเครือญาติ มีป่าไร่ไร่หรือผู้นำทางพิธีกรรม ซึ่งเป็นศูนย์กลางแห่งความเชื่อถือ มีสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติเป็นที่พึ่งทางจิตใจ ต่อมาเมื่อถนนตัดเข้าสู่ชุมชน การคมนาคมสะดวกขึ้น จากการผลิตเพื่อการบริโภคเป็นการผลิตเพื่อขาย การนำเทคโนโลยีทางการเกษตรเข้ามาใช้ในการผลิตส่งผลต่อกระบวนการผลิตทางด้านเกษตร ทั้งในด้านความเชื่อและต้นทุนในการผลิต การเลี้ยงสัตว์เพื่อบริโภคใช้แรงงาน และใช้ประกอบพิธีกรรม เปลี่ยนเป็นการเลี้ยงเพื่อขาย เพื่อการบริโภคและนำมูลสัตว์ขาย งานหัตถกรรมผลิตใช้ในการบริโภคทั้งงานจักสานและการทอผ้า แต่เมื่อสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไป สินค้าจากภายนอกเข้าไปในชุมชนทำให้ชาวกะเหรี่ยงหันมาสนใจวัสดุเพื่อการค้าที่จะนำมาเป็นวัตถุดิบในการผลิต ทำให้กระบวนการผลิตเปลี่ยนไปจากเดิม และผลิตตามความต้องการของตลาดมากขึ้น

นอกจากมีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของการประกอบอาชีพการทอผ้าแล้วในลักษณะของการทอผ้าก็มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมดังที่ สารทิ มณีโชติ และรัชดาภรณ์ ฤณามา (2526, หน้า 62-69) ได้กล่าวถึง ลักษณะการทอผ้าของชนเผ่ากะเหรี่ยงในปัจจุบันได้วิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงไปจนเกือบหาการทอผ้าโดยครบถ้วนตอนตามลักษณะแบบดั้งเดิมไม่ได้ ซึ่งลักษณะความเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัด คือ

1. การลดขั้นตอนการผลิตผ้า การผลิตผ้าของชาวกะเหรี่ยงนั้นมีกรรมวิธีหลายขั้นตอนกว่าจะสำเร็จเป็นเส้นผ้า และพร้อมที่จะนำมาทอเป็นผืนผ้า ปัจจุบันจะพบว่าชาวกะเหรี่ยงหันไปซื้อผ้าสำเร็จรูปมาทดแทนการผลิตเอง ทั้งนี้เนื่องจากผลผลิตผ้าจากไร่ไม่เพียงพอต่อการ

ผลิตเครื่องนุ่งห่มให้กับสมาชิกในครอบครัว และไม่สามารถหาแหล่งซื้อปุยฝ้ายได้ ประกอบกับการผลิตเส้นด้ายต้องใช้เวลานานมาก ฉะนั้นความนิยมในการซื้อด้ายสำเร็จรูปซึ่งมีทั้งซื้อด้ายแบบข้อมลิสำเร็จและซื้อด้ายขาวมาข้อมลิเองด้วยวิธีธรรมชาติมาทดแทนด้ายที่ผลิตเองจึงค่อนข้างสูง ทั้งนี้เพราะมีความสะดวกสบายมากกว่า ความแตกต่างของด้าย 2 ชนิดนี้ คือ ขนาดของเส้นจะไม่เท่ากัน ด้ายที่ผลิตเองจะมีขนาดของเส้นและความแน่นของเกลียวปุยฝ้ายไม่สม่ำเสมอ แต่ด้ายสำเร็จจะมีความแน่นของปุยฝ้ายและขนาดของเส้นด้ายเท่ากันสม่ำเสมอ และมีขนาดเล็กกว่าเส้นด้ายที่ผลิตเอง ฉะนั้นการทอผ้าโดยใช้ด้ายสำเร็จต้องใช้เส้นด้ายประมาณ 2 เท่าของด้ายผลิตเอง

2. การเปลี่ยนแปลงวิธีการทอเป็นแบบทอกระตุก การทอผ้าแบบทอกระตุกเป็นวิธีที่ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาได้นำเข้าไปส่งเสริมแก่ชาวเขาในเขต จังหวัดลำพูน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้การทอผ้ารวดเร็วได้ปริมาณมากขึ้น และสร้างเป็นรายได้สำหรับครอบครัว อีกทางหนึ่ง แต่การทอผ้าแบบนี้ยังคงอยู่ในวงแคบ ๆ ยังไม่ได้รับการยอมรับจากชาวเขาเท่าที่ควร ทั้งนี้เนื่องจากสาเหตุหลายประการ คือ

2.1 การสร้างทอกระตุกต้องลงทุนสูง และส่วนประกอบต้องได้สัดส่วน ฉะนั้นช่างที่ชำนาญแล้วเท่านั้นจึงจะสร้างได้ ในขณะที่เครื่องทอแบบดั้งเดิมสามารถทำได้ และลงทุนเพียงเล็กน้อย

2.2 สภาพพื้นที่บริเวณบ้านชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงไม่อำนวยต่อการทอแบบทอกระตุก ทั้งนี้เนื่องจากลักษณะของทอกระตุกเมื่อขึ้นเครื่องทอแล้วจะต้องค้างไว้ในใต้ถุนบ้านเพื่อไม่ให้ถูกฝนหรือน้ำค้างในเวลากลางคืน ซึ่งจะทำให้ด้ายขึ้นรา แต่ลักษณะบ้านของกะเหรี่ยงไม่เอื้ออำนวยต่อการนำทอกระตุกเข้าไว้ในใต้ถุนบ้าน เพราะยกพื้นสูงแค่ 1 - 1 ½ เมตร ฉะนั้นหากสร้างทอกระตุก 1 หลัง ก็จะต้องสร้างเพิงมุงหลังคาครอบไว้ 1 โรง ซึ่งเป็นเรื่องยุ่งยากมากเมื่อเปรียบเทียบกับทอแบบดั้งเดิม นอกจากนั้นการสร้างบ้านบนไหล่เขามีความลาดชันทำให้การปรับพื้นที่เพื่อตั้งทอกระตุกทำได้ยาก

2.3 การขึ้นเครื่องทอแบบทอกระตุกมีขั้นตอนมาก ต้องใช้คนช่วย 2 - 3 คน จึงจะสำเร็จ และต้องทำในบริเวณชายคาหรือใต้ถุนบ้านกว้างๆ พอสมควร ซึ่งเป็นเรื่องยุ่งยากกว่าการทอแบบดั้งเดิมซึ่งสามารถขึ้นเครื่องทอได้เอง และใช้เวลาไม่มากนัก เช่น เริ่มขึ้นเครื่องทอตอนเช้าก็สามารถยกเครื่องทอได้เลยในตอนบ่าย

2.4 การฝึกหัดในการทอผ้าแบบทอกระตุกต้องใช้เวลามากกว่า มือและเท้าจะทำงานสัมพันธ์กัน แต่ผู้หัดกะเหรี่ยงมีงานซึ่งเป็นกิจวัตรประจำวันมากมาย จึงหาผู้สละเวลาเพื่อมาฝึกหัดได้ยาก

2.5 ผ้าซึ่งได้จากการทอแบบทอกระตุกจะมีความกว้างและยาวมากกว่าทอแบบดั้งเดิม แต่ในด้านความจำเป็นแล้ว รูปแบบเครื่องแต่งกายกะเหรี่ยงจะมีลักษณะเป็นการนำผ้าหน้า

แถบผืนยาวมาเย็บประกอบกัน โดยใช้กรรมวิธีง่ายๆ ไม่มีโค้งเว้า การใช้ผ้าหน้ากว้างจะทำให้เพิ่มความยุ่งยากขึ้น เช่น ต้องตัดผ้า เก็บริมกันชายรั้ว

2.6 การทอแบบดั้งเดิมสามารถทอเป็นลวดลายได้ง่ายกว่าแบบที่กระตุก

3. ความนิยมสวมใส่เสื้อผ้าสำเร็จรูป ปัจจุบันชาวกะเหรี่ยงมีการติดต่อกับคนพื้นราบมากขึ้น เช่น นำของป่ามาขายให้คนพื้นราบบ้าง รับจ้างทำงานบ้าง การได้พบปะกับคนพื้นราบทำให้ชาวกะเหรี่ยงรับวัฒนธรรมของคนพื้นราบเข้าสู่สังคมของตน โดยเฉพาะผู้ชาย ซึ่งเป็นพวกที่ออกไปติดต่อกับคนภายนอกมากที่สุด เริ่มหันมานิยมสวมกางเกงและเสื้อผ้าสำเร็จรูป และยังถูกลามเลียงไปถึงเด็ก ๆ ซึ่งมักจะได้รับของฝากจากพ่อเป็นเสื้อยืดบ้าง กางเกงบ้าง ทำให้เด็ก ๆ รับอิทธิพลของการแต่งกายแบบสังคมพื้นราบตั้งแต่เยาว์ จึงไม่เกิดความผูกพันกับการแต่งกายแบบประเพณีนิยม ซึ่งภาวะการณ์เช่นนี้จะนำไปสู่การสูญหายทางวัฒนธรรมการทอผ้าในที่สุด

นอกจากนั้นสารภี มณีโชติ และรัชดาภรณ์ กุณามา (2526, หน้า 69) ได้กล่าวถึงสาเหตุของค่านิยมและความเปลี่ยนแปลงของการผลิตผ้าทอที่เฒ่าเนื่องมาจาก

1. การคมนาคมติดต่อกับคนสังคมภายนอก โดยเฉพาะกับคนพื้นราบ ทำให้กะเหรี่ยงมีการแลกเปลี่ยนหรือยอมรับวัฒนธรรมใหม่ๆ เข้าสู่สังคมของตน

2. ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำของกะเหรี่ยงในปัจจุบัน ซึ่งเกิดจากความล้มเหลวในการทำเกษตรกรรม ทำให้ผลผลิตไม่เพียงพอต่อการบริโภค เป็นผลให้บางครอบครัวต้องออกไปรับจ้างคนพื้นราบทั้งผู้หญิงและผู้ชาย เพื่อให้ได้เงินมาเพียงพอสำหรับซื้อข้าวบริโภค ฉะนั้นการผลิตเครื่องนุ่งห่มจึงหยุดชะงัก และต้องซื้อเสื้อผ้าสำเร็จรูปมาสวมใส่แทน

3. การเกิดข้อเปรียบเทียบระหว่างเสื้อผ้าสำเร็จรูปและเสื้อผ้าซึ่งผลิตเอง เสื้อผ้าสำเร็จรูปนั้นมีสีสันและแบบสวยงาม ต่างกับเสื้อผ้าซึ่งผลิตขึ้นเอง มีสีสรรรูปแบบจืดชืด อีกทั้งไม่ต้องใช้เวลาผลิตมาก เป็นผลให้ชาวกะเหรี่ยงนิยมสวมใส่เสื้อผ้าสำเร็จรูปกันมากขึ้น

4. การทอผ้าตามความต้องการของตลาดผลิตภัณฑ์ชาวเขา ปัจจุบันมีชาวกะเหรี่ยงบางหมู่บ้านได้รับการส่งเสริมในด้านการทอผ้าเป็นสินค้าจากหน่วยงานต่างๆ เช่น จากโครงการส่งเสริมผลิตภัณฑ์ชาวเขาของกรมประชาสัมพันธ์ คณะมิชชันนารี มูลนิธิส่งเสริมหัตถกรรมชาวเขา เป็นต้น หน่วยงานเหล่านี้จะเป็นผู้สั่งซื้อและกำหนดลวดลาย สี สัน และจำนวนที่ต้องการทำให้ชาวกะเหรี่ยงมุ่งทอผ้าเพื่อสนองความต้องการของหน่วยงานเหล่านี้ จนละเลยการผลิตเพื่อครอบครัว ฉะนั้นรายได้จากการขายผลิตภัณฑ์ส่วนหนึ่งจึงถูกนำไปซื้อเสื้อผ้าสำเร็จรูปเพื่อสมาชิกในครัวเรือน

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นมาและการประกอบอาชีพ การทอผ้าที่เอวของชนเผ่ากะเหรี่ยง บ้านพระบาทห้วยต้ม อำเภอเถลิง จังหวัดลำพูนโดยมีกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

